

Kapitalismin voittokulku? Kriittinen katsaus talouskehityksen lähihistoriaan

Capitalism Unleashed

*Andrew Glyn. Oxford University Press,
Oxford 2006. 234 s.*

Hannu Tanninen

Lehtori

Kuopion yliopisto

Kun nuoriso osoitti 1970-luvulla mieltään työväenluokan vapauttamiseksi kapitalismin ikeestä, niin 2000-luvun alussa samaisen ikäluokan konservatiiviseksi heittäytynyt pankkimies perustelee yrityssaneerauksia amerikkalaisen opettajattaren eläkkeiden maksamiseksi vaadittavilla pääomatuotoilla. Miten ihmeessä kapitalismi pääsi näin valloilleen?

Andrew Glyn pureutuu tuoreessa kirjassaan 1970-luvun ja sitä seuraavien vuosikymmenien talouskehitykseen. Lähtötilanne ei kapitalistisen talousjärjestelmän kannalta ollut hyvä: 1950- ja 1960-luvun kultainen aika vakaine kasvuineen ja täystyöllisyyksineen oli maataloustuotteiden äkillisen hinnannousun ja öljyshokin myötä muuttumassa yhä kiihtyväksi inflaatioksi.

Funktionaalinen tulonjakotaistelu – inflaatio, palkka-hinta -kierre ja voittojen kurjistuminen – näyttäytyi tuolloin keskeisenä talouden epävakautta lisäävänä tekijänä. Vallitseva tilanne ei voinut olla kestävä, mutta tuolloin lienee ollut vaikea uskoa, että tulonjakotaistelun tule-

ma olisi ollut tämän päivän kaltainen työväenliikkeen vaikutuksen merkittävä pieneneminen, vapaan markkinatalouden idean ylivalta sekä suhteellisen vakaa makrotalouden tila. Toisaalta emme tällä hetkelläkään elä taloushistorian loppua, vaan edessämme on haastavia kysymyksiä, kuten monimutkaisten rahoitusmarkkinoiden vaikutus maailmantalouden vakauteen, Kiinan ja Intian haaste maailmantalouden voimatasapainoon sekä länsimaiden osalta kysymys hyvinvointivaltion tulevaisuudesta globalisaation ja markkinatalouden ideologian puristuksissa.

Vastataksemme näihin kysymyksiin on meidän hyvä ymmärtää lähihistoriaamme ja siihen Glyn tarjoaa yhden, mutta vahvan makrotaloudellisen tulkinnan. Glynin analyysille on ominaista kaksi näkökulmaa. Ensiksi sitä sävyttää vahvasti työn ja pääoman välinen tulonjakotaistelu. Toiseksi siinä korostuu pääomien kertymisen eli nettoinvestointien rooli taloudessa. Tältä osin Glyn vetoaa sekä marxilaiseen että

keynesiläiseen traditioon, joiden mukaan investoinnit ovat kansantalouden kehityksen veturi. Siten 1970-luvun alun tilannetta valottavaa johdantolukua myöten kukin kirjan luku hahmottaa talouden kehitystä sekä pääomien kasautumisen että työmarkkinavaikutusten näkökulmasta.

Luvussa 2 tarkastellaan perinteiseen keynesiläiseen talouspolitiikkaan kohdistunutta 'vastavallankumousta', jonka keskeiset elementit olivat tiukka taloudenpito, yksityistäminen sekä sääntelyn purkaminen. Tiukka taloudenpito tarkoitti lähinnä rahapolitiikan tiukkenemista USA:n ja Iso-Britannian esimerkin mukaisesti. Vaikka Glynin mukaan molemmissa maissa keskeinen tavoite oli saada inflaatio kuriin, niin yksi oheistavoite oli työväen joukkovoiman heikentäminen. Tiukkaan rahapolitiikkaan oli tarkoitus yhdistää myös tasapainoista budjettia korostava finanssipolitiikka, mutta harrastetun tiukan rahapolitiikan seurauksena talouden taantuma pitkittyi heikentäen yritysten kannattavuutta ja nostaa työttömyyden ennätyskorkealle.

Yksityistämisen osalta Glyn korostaa sen vaikutuksia tuottavuuteen ja kuinka yksityistämällä saavutetut edut jaettiin osakkeenomistajien, kuluttajien ja työntekijöiden kesken. Merkilläpantavaa on se, että useimmissa tapauksissa tuottavuus parani jo laitettaessa valtion yrityksiä myyntikuntoon, eikä useissa tapauksissa merkittävien listautumisvoittojen jälkeinen kehitys ole eronnut yleisestä tuottavuus- ja pääomantuottokehityksestä. Mitä tulee sääntelyn purkamiseen, niin hyödykemarkkinoilla sen määrä on laskenut todella merkittävästi. Työmarkkinoiden osalta se on ollut vähäisempää eikä purkamisen myönteisistä vaikutuksista ole juurikaan saatu näyttöä.

Luvussa 3 tarkastellaan rahoitusmarkkinoi-

ta ja omistajuutta. 1970-luvun jälkeisessä maailmassa yritysten kannattavuuteen ja siten pörssi-kursseihin syntyi kasvavia paineita. 'Omistaja-arvo' -iskulauseen korostumisen myötä rahoitusmarkkinat toimivat "tehokkaasti" tämän paineen välittäjänä. Toisaalta 1980-lukua sävyttivät yritysten vihamieliset valtauspyrkimykset. Niiden estämiseksi kiinnitettiin enenevässä määrin huomiota yritysten pörssi-arvoon. Yritysten voittojen kasvattamiseksi syntyi tarve antaa yrityksen johdolle vahvoja kiihokkeita mm. optioiden muodossa. Perinteisen näkemyksen mukaan yritysjohto ei tarvitse näin voimakkaita kiihokkeita. Glyn korostaakin, että johdon lisääntyneen palkitsemisen ja yritys-skandaalien välillä on selvä yhteys. Enronin kaltaisten suuryritysten toimeksiantoihin sidoksissa olevien rahoitusmarkkinoiden toimijoiden oli vaikea arvioida puolueettomasti tällaisten yritysten kannattavuutta. Mielenkiintoinen näkemys on myös se, että pörssikuplien puhkeamisista seurasi USA:ssa voimakas tarve tuottavuuden kasvattamiseen, mikä näkyy nykyään voimakkaana saneerauksena myös hyvinä aikoina.

Luku 4 tarkastelee globalisaatiota. Glynin lähtökohtana on USA:n asema johtavana talousmahtina ja tämän aseman muutos. Yksi haaste on Kiinan merkityksen huomattava kasvu. Kiinan tuotannollisten investointien määrä suhteessa BKT:hen ei ole ainutkertainen. Vastaavat kehityskulut on nähty aikaisemmin sekä Japanissa että Koreassa. Merkittävä ero on kuitenkin siinä, että niin Kiina kuin Intia ovat markkinoina valtavasti edellisiä suurempia.

Luvussa 5 Glyn tarkastelee muiden kuin talouspoliittisten tekijöiden vaikutusta työväen joukkovoiman heikkenemiseen. Yhtäältä Glyn tarkastelee työmarkkinoiden rakenteen muutosta ja toisaalta hän pohtii globalisaation vai-

kutusta matalan taito- tai koulutustason työpaikkojen määrään. Vallitsevaan konsensusnäkemykseen, jonka mukaan vaihtoehtoina olisivat joko matalammat palkat tai vähemmän työpaikkoja, Glyn ei kuitenkaan usko.

Luvussa 6 Glyn muistuttaa, että edellä kuvatun mukainen oikeaoppisen vapaan markkinatalouden ylistys ei ole saavutuksiltaan yleismaailmallinen menestystarina. Jos mitataan rikkaiden maiden dynaamisuutta niiden väestön suhteutetun tuotannon kasvulla, niin vuoden 1990 jälkeinen aika ei eroa edukseen. Kysymys kuuluukin, miksi talouden vakauttamisen, matalan inflaation ja vapautuneiden markkinavoimien yhteisvaikutus ei ole tuottanut korkeampaa talouskasvua? Selitystä Glyn hakee osin ympäristökysymyksistä ja osin analysoimalla länsimaiden talouskehitystä 1990-luvulla. Analyysin keskeisin tulema lienee, että 1950- ja 1960-lukujen kultainen aika oli poikkeuksellista ja viime vuosikymmenien kehitys on normaalilla pitkän aikavälin ”uralla”.

Luvussa 7 Glyn tarkastelee tapahtuneen kehityksen vaikutusta hyvinvointivaltiomenoihin ja tuloeroihin. Hyvinvointivaltiomenojen rahoittamisen osalta on Glynin mukaan oleellista järjestelmän poliittinen kannatus ja kollektiivinen kuri maksuvelvoitteen suhteen. Verorasituksen kasvattamisen kahtena keskeisenä ongelmana Glyn näkee työn tuottavuuden laskun ja veroja edeltävien tuloerojen kasvun. Veroja edeltävien tuloerojen kasvun taustalla ovat muutokset erityisesti tulonjakauman yläpäässä. Toisaalta Glyn varoittaa liioittelemasta mahdollisuuksia, joilla hyvinvointivaltio-

menojen kasvattamisen kustannuksia voitaisiin siirtää tulonjakaumassa ylöspäin. Mikään ei kuitenkaan viittaa siihen, että korkea verotus itsessään heikentäisi tuottavuuden kasvua.

Lopuksi Glyn pohtii tasa-arvoihanteen säilymistä tulevaisuudessa sekä jatkuvan kasvuihannoinnin mielekkyyttä. Tasa-arvoihanne elää edelleen voimakkaana, sillä kansalaisille tehdyissä kyselytutkimuksissa enemmistö kansalaisista pitää tuloeroja liian suurina. Jos kansantalouden kakun nykyinen jako ei ole vääjäämätön, niin miten meidän tulisi suhtautua itse kakun kasvattamiseen? Taloudellisen hyvinvoinnin kasvu ei ole tehnyt meitä onnellisemmiksi. Useiden tutkimusten perusteella olemme ympäristömme vaurastumistahdin synnyttämässä oravanpyörässä. Toisaalta kapitalismin tuottamat hyödyt kasvaneesta tuottavuudesta antavat yhteiskunnalle erinäisiä mahdollisuuksia uudelleen orientaatioon. Tämä lienee vaikeinta kapitalismia perinteisesti vierastavalle vasemmistolle. Miten vasemmiston tavoitteet voidaan yhdistää vallitsevaan kapitalistiseen talouteen? Glyn esittää vastaukseksi perustuloa.

Huolimatta mielenkiintoisesta perustulopohdinnasta Glyn sortuu mielestäni kirjan viimeisillä metreillä taivaanrannan maalailuun. Ehkä tulevaisuutta voi maalaila laajoin vedoin ja paksuin pensselein, mutta kuvaus ei välttämättä ole uskottava. Joka tapauksessa Glynin analyysi markkinatalouden lähimenneisyydestä on mukaansatempaavan syvälinen ja siksi suositeltavissa kaikille, jotka haluavat ymmärtää talouden toimintaa ja sen haasteita. □